लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला-70

पं. प्रेमनारायणद्विवेदिरचनावलिः

तृतीयो भागः

तुलसीसूरकाव्यसङ्ग्रहः

सम्पादकः

डॉ. ऋषन्भारद्वाजः (ऋषभः)

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्

मानितविश्वविद्यालयः

(भारतशासनमानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनम्)

नवदेहली

लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला - 70

पं. प्रेमनारायणद्विवेदिरचनावलिः

तृतीयो भागः

तुलसीसूरकाव्यसङ्ग्रहः

प्रधानसम्पादकः

आचार्यराधावल्लभत्रिपाठी

कुलपतिः

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, नवदेहली

सम्पादकः

डॉ. ऋषन्भारद्वाजः (ऋषभः)

संस्कृतविभागः, डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः

सागरम् (म.प्र.)

राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्

(मानित विश्वविद्यालयः)

नवदेहली

सम्पादकीयम्

वेदशास्त्रपुराणादीनां लोकोपयोगिकथ्यं सरसतया प्रतिपादयति काव्यम्। काव्यसरित् आवाल्मीकेः इदानीं यावत् प्रवहमाणा वर्तते। देशकालभाषादि- बन्धनं काव्यधारां न बाधते । यासु भारतीयभाषासु विविधानि काव्यानि विरचितानि सन्ति तासु संस्कृतजा हिन्दी अतीव महत्त्वं धत्ते। हिन्दीभाषायाः सूरदासः तुलसीदासः चेति कविद्वयस्य वर्तते विश्वसाहित्ये महत्त्वपूर्णं स्थानम्। तयोः प्रसिद्धिं सूक्तिरियं नितरां प्रमाणयति-**सूर सूर तुलसी ससी, उडुगन केसवदास। अब के कवि खद्योत सम, जहँ तहँ करहिं प्रकास।।**एतस्य कविद्वयस्य सुप्रसिद्धग्रन्थानां गीर्वाणवाण्यामनुवादः कृतोऽस्ति भारतवर्षस्य हृदयप्रदेशस्थितस्य सागरनगरस्य निवासिना राष्ट्रपतिपुरस्कृतेन पं.प्रेमनारायणद्विवेदिमहाभागेन।

पं. द्विवेदी स्वाध्यायकाले आदर्शविद्यार्थी अध्यापनकाले आदर्शशिक्षकश्च भवति स्म। तस्य विद्यार्थिनः तस्य अध्यापनकलां गुरुशिष्यपरम्परापोषणं च इदानीमपि प्रशंसन्ति । विद्याविनयसम्पन्नः कविरयं भगवच्चर्चाम् अध्ययनम- अध्यापनपाठ्यचर्चां वा करोति स्म अथवा तु मौनमाचरति स्म। एकविंशतिसहस्र (21000) परिमितानि पद्यानि तस्य संस्कृतसाधनां परिचाययन्ति। मौलिककाव्यरचनापेक्षया अन्यासां भाषाणां काव्यानाम् अनुवदने पं.द्विवेदिवर्यस्य महती रुचिरासीत्।

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानस्य लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमालायां 'पं. प्रेमनारायणद्विवेदिरचनावलिः 'इतिनाम्ना कवेः रचनानां प्रकाशनस्य सङ्कल्पनायां प्रथमो भागः 'काव्यसङ्ग्रहः' द्वितीयो भागः 'सप्तशतीसङ्ग्रहः' च प्रकाशितौ स्तः। अस्मिन्नेव क्रमे तृतीयोऽयं भागः प्रकाशमायाति 'तुलसीसूरकाव्यसङ्ग्रहः 'नाम।

तुलसीसूरकाव्यसङ्ग्रहनामके तृतीये भागे द्वौ खण्डौ स्तः। प्रथमखण्डे तुलसीदासविरचितानामष्टग्रन्थानां संस्कृतपद्यानुवादः द्वितीयखण्डे च

अनुक्रमः

पुरोवाक् - राधावल्लभः त्रिपाठी *iii*
सम्पादकीयम् - डॉ. ऋषभभारद्वाजः *v*

प्रथमखण्डः - तुलसीकाव्यसङ्ग्रहः

1. विनयपत्रिका 3
2. कवितावलिः 23
3. श्लोकावलिः 88
4. श्रीजानकीमङ्गलम् 148
5. श्रीपार्वतीमङ्गलम् 168
6. वैराग्यसन्दीपनी 183
7. वरवैरामायणम् 189
8. श्रीमद्धनुमद्बाहुकम् 197

द्वितीयखण्डः - सूरकाव्यसङ्ग्रहः

1. सूररामचरितावलिः 213
2. सूरविनयपत्रिका 302

जय हे सच्चिदानन्द जयन्तमदखण्डन।
विराधसूदने दक्ष सुराणां भयभञ्जन।
सूर्पणखारूपहरण रघुवंशविभूषण।
चतुर्दश सहस्राणां राक्षसाणां विनाशक।
जय हे दण्डकारण्यभूमिपावनकारण।
जय हे जानकीनाथ भक्तसंशयनाशन ॥ 113 ॥

जय रामकबन्धारे मायाहरिणमन्थन।
गृध्रस्योद्धरणे दक्ष शबरीमोक्षदायक।
जय बालिवधे दक्ष सुग्रीवहितकारण।
सीतावियोगसंतप्त सिन्धुसेतुनिबन्धन।
जय हे करुणासिन्धो विभीषणसुखप्रद।
जय हे जानकीनाथ जय सर्वाभयप्रद ॥ 114 ॥

सुमेरुपर्वतक्षेत्रे बीजं चिन्तामणेर्यदि।
कामधेनुसुधातुल्यदुग्धसिक्तं पुनः पुनः।
तीर्थराजाङ्कुरो रम्यो यक्षेशेण सुरक्षितः।
सुमरकतपत्राणि मञ्जर्यः कमलासमाः।
कल्पवृक्षः प्रकृत्याऽसौ सुखं वर्षतु मङ्गलम्।
तथापि जायते किं वै रघुवीरकरोपमः ॥ 115 ॥

वीरो नश्यतु शक्तिमानपि रणाद् यो याति दूरे भयाद्
योगी नश्यतु योगवित् स विषयान् त्यक्तुं समर्थो न यः।
दानं यो न ददाति नश्यतु धनी धर्मं विना चाधनो
विद्वान् नश्यतु पण्डितो न कुरुते सत्कर्म यो मोहतः ॥ 116 ॥

क्रोधात् को नहि दह्यते स्म हृदये दासो न कामस्य को
लोभः कं न बबन्ध दीर्घनिगडे त्रासाय लोकस्य च।
नारीलोचनतीक्ष्णबाणनिहतः सौख्येन शेते स्म को
जात्यन्धो न हि कोऽत्र लोचनयुतः संप्राप्य लक्ष्मीं नरः ॥ 117 ॥

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः
(भारतशासनमानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनम्)
56-57, इन्स्टीट्यूशनल् एरिया, जनकपुरी,
नवदेहली-110058